

PROSTOR

19 [2011] 2 [42]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY
OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
19[2011] 2[42]
281-542
7-12 [2011]

Af

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

322-335 TAMARA MARIC
NATAŠA JAKŠIĆ

PETRINJSKA ULICA U ZAGREBU
ARHITEKTONSKO-URBANISTIČKI SLOJEVI
OD DRUGE POLOVICE 18. DO KRAJA
20. STOLJEĆA

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 711.4:725(497.5 ZAGREB)"17/19"

PETRINJSKA STREET IN ZAGREB
ARCHITECTURAL AND URBAN DESIGNS FROM
THE SECOND HALF OF THE 18TH TO THE LATE
20TH CENTURY

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
UDC 711.4:725(497.5 ZAGREB)"17/19"

SL. 1. PETRINJSKA ULICA NA ORTOFOTO-SNIMCI
FIG. 1 PETRINJSKA STREET, ORTHOPHOTOGRAPH

TAMARA MARIĆ, NATAŠA JAKŠIĆ

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET
HR – 10000 ZAGREB, KAČIČEVA 26

IZVORNI ZNAJSTVENI ČLANAK
UDK 711.4:725(497.5 ZAGREB)“17/19”

TEHNIČKE ZNAJSTOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.04 – POVIJEST I TEORIJA ARHITEKTURE
I ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 27. 5. 2011. / 5. 12. 2011.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE
HR – 10000 ZAGREB, KAČIČEVA 26

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
UDC 711.4:725(497.5 ZAGREB)“17/19”

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.04 – HISTORY AND THEORY OF ARCHITECTURE
AND PRESERVATION OF THE BUILT HERITAGE

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 27. 5. 2011. / 5. 12. 2011.

PETRINJSKA ULICA U ZAGREBU

ARHITEKTONSKO-URBANISTIČKI SLOJEVI OD DRUGE POLOVICE 18. DO KRAJA 20. STOLJEĆA

PETRINJSKA STREET IN ZAGREB

ARCHITECTURAL AND URBAN DESIGNS FROM THE SECOND HALF
OF THE 18TH TO THE LATE 20TH CENTURY

DONJI GRAD
PETRINJSKA ULICA
URBANI RAZVOJ
ZAGREB

LOWER TOWN
PETRINJSKA STREET
URBAN DEVELOPMENT
ZAGREB

Petrinjska ulica razvila se od običnoga prilaznog puta Zagrebu iz 18. stoljeća u višeslojnu gradsku ulicu s građevinama brojnih priznatih graditelja i arhitekata te kvalitetnom arhitekturom. U ulicu je utkan početak širega razvoja grada Zagreba, kao i najranija arhitektura. Postoji razlika u karakteru namjene njezine istočne, većim dijelom stambene, i zapadne strane s pretežito javnom namjenom.

Petrinjska Street developed from an 18th century access road into a multilayered urban street with buildings designed by numerous esteemed architects. The street's development marks the beginning of the wider urban growth of Zagreb and the first architectural projects. Discernible is a functional difference between the eastern side of the street with mostly residential buildings and its western side with public buildings.

UVOD

INTRODUCTION

Zanimljivost Petrinjske ulice, jedne od najstarijih ulica u Zagrebu, jest u važnosti njezina smjera, brojnosti priznatih arhitekata koji su ovdje promišljali i realizirali zgrade, te u istovremenoj prisutnosti građevina različitih stilskih razdoblja (Sl. 1.). Danas, kada smo svjedoci brzog i 'nekontroliranog' širenja grada, a u većini slučajeva i njegove neprepoznatljivosti, valja podrobnije analizirati izvoran urbanotvorni karakter Zagreba, preispitati koji su to atributi zagrebačke Petrinjske ulice koji ju oblikuju.

Cilj je rada prezentacija povijesnih urbanih slojeva u kojoj se ulica u potpunosti formirala i poprimila urbani karakter. Cjelovitim sustavnim prikazom razvoja ulice teži se pridonijeti inventarizaciji bogate donjogradske graditeljske baštine istočno od *Zelene potkove*. U istraživanju su provedena arhivska, terenska i bibliografska istraživanja. Glavni rezultati uneseni su grafički na segmentu *Hrvatske osnovne karte*¹ za svaku građevinu (Sl. 4.-6., 10. i 13.). Kako bi se što jasnije prikazala višeslojnost, na svakoj su karti različito naznačene novoizgrađene građevine promatranog sloja, građevine za koje – u nedostatku podataka iz originalne arhivske građe – pretpostavljamo da pripadaju tom urbanom sloju, građevine prethodnih slojeva, (na)dogradnje građevina prethodnih slojeva, a crtano – neizvedeni projekti. Svaka karta je popraćena s tablicama koje se sastoje od sljedećih podataka: (1) kućni broj, (2) ime graditelja ili arhitekta, (3) godina izdavanja gra-

devinske dozvole (kraj projektiranja), (4) godina izdavanja uporabne dozvole (kraj gradnje) i (5) namjena građevine. Pretpostavke i podatke preuzete iz sekundarnih izvora, kao i nečitke podatke iz arhivske građe, obilježili smo asteriskom (*), dok smo nepoznate podatke obilježili znakom minusa (-).

Najcjelovitiji prikaz Petrinjske ulice dosad izradio je Aleksander Laslo 1998. godine,² u kojem on, osim geneze njezina urbanog razvoja u kontekstu grada, kronološki objašnjava pojavu različitih javnih namjena i osnovne karakteristike građevina svakoga stilskog razdoblja. U dosadašnjim istraživanjima Petrinjska je ulica obrađivana pretežito sa stajališta geneze urbanoga razvoja Zagreba, gdje se često spominje njezina važnost od najranijeg početka formiranja Donjega grada i u kontekstu pojedinih autorskih opusa. Lelja Dobronić 1983. god. spominje graditelje najranijih zgrada na području Zagreba, a time i Petrinjske ulice, te navodi pojedine građevine.³ Snješka Knežević u sveobuhvatnom istraživanju zagrebačke *Zelene potkove* 1996. spominje Petrinjsku ulicu kao magistralan put koji zajedno sa Savskom cestom omeđuje Donji grad u prvoj polovici 19. stoljeća.⁴ Zlatko Jurić u višegodišnjem istraživanju zagrebačke arhitekture te priznatih graditelja i arhitekata u nekoliko se navrata osvrće na njihove građevine u Petrinjskoj ulici.⁵ Napoljetku valja spomenuti i sustavna istraživanja građevnih propisa grada Zagreba od 1850. do 1945., kao i zagrebačkih najamnih kuća i uglovnica od 1928. do 1945. Darka Kahlea, koja obuhvaćaju i Petrinjsku ulicu.⁶

URBANI RAZVOJ PETRINJSKE ULICE OD 1766. GODINE

URBAN DEVELOPMENT OF PETRINJSKA STREET SINCE 1766

Današnji naziv ulice proizašao je od nekadašnjega *javnog gradskog puta* u smjeru Petrinje, prvotnog naziva *Medgrabami*.⁷ Začetke tog puta možemo očitati već u drugoj polovici 18. stoljeća, kada se započelo oblikovati južno podgrađe Gornjega grada i Kaptola te sajmište *Harmica* (Sl. 2.).⁸ Put prati zakrivljenost potoka Medveščaka, a kasnije, uz manja odstupanja od pravca prema Petrinji, prolazi gradečkim posjedom Trnje te dolazi

¹ HOK – Hrvatska osnovna karta Državne geodetske uprave Republike Hrvatske, mj. 1:5000.

² LASLO, 1998: 22-25

³ DOBRONIĆ, 1983.

⁴ KNEŽEVIĆ, 1996.

⁵ JURIC, 1991., 1994., 1996.

⁶ KAHLE, 2002., 2003., 2004.a, 2004.b; 2006.a, 2006.b

⁷ BUNTAK, 1996: 609

⁸ Gradnja je jasno prikazana na prvoj geodetskoj snimci *Declinatio geometrica territorii liberae regiae civitatis Zagabiensis Leopolda Kneidingera* iz 1766. godine. [LASLO, 1998: 22]

do prijelaza rijeke Save.⁹ Ljevkašti začetak istočnog dijela trga, nastao lučnim skretanjem puta prema Petrinji, ostao je prisutan i danas. Godine 1775. putem je prošao car Josip II. pa je put nakratko nazvan njemu u čast *Josipova cesta med grabami (platea Josephina)*.¹⁰

Prva gradnja u Petrinjskoj ulici zabilježena je na *Prvoj zemaljskoj jozefinskoj izmjeri* iz 1783.-1784. godine.¹¹ Izgrađen je sjeveroistočni dio Petrinjske ulice, dok je zapadna strana još uvijek neizgrađena, izuzev sjevernog dijela uz Harmicu. Na izmjeri su također ucrtani začetci današnje Ilice, Gajeve i Vlaske ulice. Petrinjska ulica bila je najizgrađenija, sve do druge polovice 19. stoljeća.¹² Prvu izgradnju istočnog dijela Donjega grada krajem 18. stoljeća čine niske drvene zgrade gradečkih remenara, krznara i uzdara.¹³

Naziv *Petrinjska ulica* možemo pratiti na kartama od 19. stoljeća.¹⁴ Veliku ulogu na razliku u namjeni i morfologiji dviju strana Petrinjske ulice imat će smjestaj sajmišta na mjestu današnjeg Zrinjevca.¹⁵ Na zapadnoj strani Petrinjske ulice postoje tada naznake blokovske strukture i izgradnje većih građevina jer je, naime, 1827. izgrađena zgrada Vojarne. Duž istočne strane Petrinjske ulice, u prikazima prve polovice 19. stoljeća, vidi se zbijena izgradnja, a prema jugu manji broj slobodno stojećih zgrada.¹⁶

Povijest modernoga Zagreba počinje sredinom 19. stoljeća nakon ujedinjenja Gradeca i Kaptola u Kraljevski grad Zagreb, podno kojih

se razvio Donji grad – ubrzo središte grada. Prve uredbe o gradnji, *Gradevinski pravilnik* iz 1857., inicirale su prvu etapu osnovnog procesa urbanizacije.¹⁷ Generalne regulatorne osnove Zagreba zacrtale su na ortogonalnom sustavu okvir – *Zelenu potkovu*, kojim je novi urbani sloj strukturiran kao stambena masa s urbanim monumentima.¹⁸ U *Prvoj generalnoj regulatornoj osnovi Zagreba* iz 1865. Petrinjska ulica, uz Savsku cestu, omeđuje *zagrebački Innerstadt*¹⁹ pa je ona najizgrađeniji dio spomenutog *Innerstadta* (Sl. 3.). *Druge generalna regulatorna osnova Zagreba* iz 1887. jasno određuje poprečne ulice na Petrinjsku, a tijekom izgradnje perivojnih poteza, na zapadnoj strani Petrinjske ulice grade se javne zgrade. Petrinjska ulica vodila je do savske obale sve do gradnje priključka Južne željeznice na Zakanj 1892. godine.²⁰ Nacrt grada Zagreba u mjerilu 1:4000 iz 1911.²¹ prikazuje sve poprečno postavljene ulice, osim produljenja Amruseve (prije Sudnicke) do Palmotičeve ulice (prije Vrtlarske ulice).²² Prikazana struktura tog dijela grada i Petrinjske ulice u idućim razdobljima doživjet će manje izmjene, poput produljenja Amruseve ulice te izgradnje i dogradnje građevina u već definiranoj urbanoj matrici. Rješenja internacionalnog natjecaja za generalnu regulatornu osnovu grada iz 1930.-1931. ili ne zadiru u postojeću strukturu Petrinjske ulice, ili je negiraju,²³ a *Skica generalne regulatorne osnove* iz 1933., prema smjernicama koje je izrađen *Generalni regulacioni plan za grad Zagreb* iz 1937., predviđa stari dio grada, uključivši Petrinjsku ulicu, sagrađen zatvorenim načinom izgradnje, kao središnji trgovački dio grada te kao čvorište cestovne i tramvajske mreže.²⁴ Iz prikazane analize proizlazi da je oblikovanje identiteta Petrinjske, jedne od važnijih zagrebačkih ulica, počelo od prve polovice 19. stoljeća.

URBANI SLOJEVI PETRINJSKE ULICE

PETRINJSKA STREET – LAYERS OF URBAN DESIGN

Analize povijesne grade, stručne literature i građevina *in situ* Petrinjske ulice pokazale su da se njezin urbani razvoj može podijeliti na šest glavnih slojeva.²⁵

- **Prvi urbani sloj** – ubrzana izgradnja, posebno istočne strane Petrinjske ulice, počela je u drugoj polovici 18. stoljeća nakon odluke o postavi pontonskog mosta preko Save. Uglavnom su to bila drvena zdanja koja će tek kasnije zamijeniti zidane zgrade.²⁶ Do danas nisu ostale sačuvane građevine ovog sloja, ali na starim je kartama moguće očitati izvornu parcelaciju i organizaciju zemljišta sa zgradama. Prostori današnjeg Zrinjevca i zapadna strana Petrinjske ulice bili su još uvijek neizgrađena polja, livade, vrtovi, sjenokoše i majuri.²⁷

SL 2. ISJEČAK KNEIDINGEROVA ZEMLJOVIDA IZ 1766.
FIG. 2 SEGMENT OF KNEIDINGER'S MAP, 1766

SL 3. ISJEČAK LITOGRAFIJE D. ALBRECHTA IZ 1864.
FIG. 3 SEGMENT OF D. ALBRECHT'S LITHOGRAPH, 1864

9 Pontonski most kod Trnja na Savi podigli su 1764. zagrebački Gradec i Kaptol, no, kako se čini, on nije bio duga vijeka. [LASLO, 1998: 22; BUNTAK, 1996: 459]

10 BUNTAK, 1996: 442

11 *** 2000: 59

12 LASLO, 1998: 23

13 BUNTAK, 1996: 609

14 *** 2000.

15 KNEŽEVIC, 1996: 14, 26

16 Karta Zagreba *Agram samt Umgehung* iz 1853.-1854. godine (** 1994: 81, 89).

17 LASLO, 1999.a: 136

18 LASLO, 1995.b: 58; KNEŽEVIC, 2000: 114

19 KNEŽEVIC, 1996: 28

20 LASLO, 1998: 23. Kr. poveljeni zagrebački parni i umjetni mlin, utemeljen 1862. te izgrađen u Petrinjskoj na polovici puta između grada i seoske zabiti, još je 1892. imao adresu: Petrinjska 58.

21 LASLO, 1999.a:136

22 Danas nedostaju neparni kućni brojevi od 15 do 23, 37 do 43, zatim 63 i 65, te parni brojevi 10, 16 i 24, a radi se upravo o nekadašnjim zgradama i parcelama koje su nestale spajanjem više parcela ili probijanjem koridora novih ulica.

23 Vidi LASLO, 1984.b: 25-29

24 KAHLE, 2006.b: 220-221

25 U tekstu će se zgrade, u pravilu, određivati sa podacima o adresi te godini gradevinske dozvole / godina uporabne dozvole. Ako neka od godina nije poznata ili nije čitka s nacrtu zgrade, tada je umjesto godine upisan znak -, a za neizgrađene projekte navedena je jedna godina. Asteriskom (*) su označeni podaci iz sekundarnih izvora.

26 BUNTAK, 1996: 596, 609

27 BUNTAK, 1996: 596

Tabl. I. DRUGI URBANI SLOJ: PETRINJSKA ULICA U RAZDOBLJU 1800.-1849.
TABLE I PETRINJSKA STREET, SECOND LAYER OF URBAN DESIGN, 1800-49

Petrinjska ulica	Autor	Gd	Ud	Namjena
14 Đorđićeva 3a	B. Felbinger	–	1828.*	Pivovara
18 Đorđićeva	–	1827.*	1830.*	Gradska vojarna

• **Drugi urbani sloj** čine zgrade iz prve polovice 19. stoljeća (Sl. 4.) na veoma uskim i dubokim građevinskim česticama. Sloj je apsorbiran brojnim preinakama bidermajerske i ranohistoricističke epohe pa mu je derogirana izvornost.²⁸ Zdanje lišeno potrebe za ikakvom reprezentacijom bila je i prva građevina javne namjene u ulici – *Petrinjska (gradanska) vojarna* (Petrinjska 18 / Đorđićeva 4, 1827./30.*). Ugaonom postavom ucvrstila je neplanski oblik²⁹ ulice te dala obrazac i poticaj za daljnju izgradnju. Masivnog volumena i time neisplativa za rušenje bila je podložna kasnijim raznim preinakama i dogradnjama.³⁰ Pritom je težnja bila na izradi kompleksne maske dostojne Zrinjskog trga.³¹ Građevinski pravac sjeveroistočnog početka ulice nije izmijenjen do danas, a oblikovan je istovremeno s formiranjem gradskog trga. Povijesne karte i dinamika razvoja grada upućuju na pretpostavku da su se ovdje također nalazile zgrade s početka 19. stoljeća. Fotografija³² sjevernog dijela ulice iz 1860. prikazuje jednokatnice. Ovom sloju također pripada neizvedeni projekt pivovare s pivnicom (Petrinjska 14 / Đorđićeva 3a, B. Felbinger, 1828.*), tehnološki najsofisticiranije osnove u kontekstu hrvatske paleoindustrijske arheologije.³³

• **Treći urbani sloj** čine zgrade druge polovice 19. stoljeća (Sl. 5.). Zgrade sa stilskim odjecima klasicizma, ambijentalno-kulturne vrijednosti³⁴ sadrže elemente propisane *Građevinskim pravilnikom*³⁵ iz 1857. godine: postuju zatvoreni način gradnje, imaju veze i vlastit glavni zid na medi. Danas su prepoznatljivije po visini, koja je niža od okolne gradnje, na građevinskom pravcu prvotnog, znatno užeg profila Petrinjske ulice. Brojnošću nadogradnja (Petrinjska 49, 1857.*; Petrinjska 57, 1858.*) i novom trgovačko-stambenom zgradom Baričević (Petrinjska 59, 1863.)³⁶ ističe se zidarski majstor Leonhard Pfeiffenberger.³⁷ Riječ je o standardnoj kvaliteti za cehovsko graditeljstvo, tradicionalne svrhovitosti s jednostavnom tlocrtnom dispozicijom.³⁸ Zgrade su kasnoklasicističke u odnosu na proporcija jednostavnog pročelja i krova, po obliku prozora i profilacija. Dvostruki prozor nad vezom (Petrinjska 57, zgrada Baričević), vjerojatno je Pfeiffenbergerov karakteristični detalj. Osim stanovanja, s trgovinama u prizemlju, javljaju se i drugi sadržaji u ulici – jedna od najstarijih gostionica uređena je oko 1850. godine u zgradi Pe-

trinska 51.³⁹ Na zapadnoj strani ulice danas nisu čitljivi odjeci klasicizma. *Ženska kaznionica* (Petrinjska 12), izgrađena 1850-ih, ugrađena je u sklop sudskih zgrada, a *Glazbena vojarna* (Petrinjska 32) iz 1860-ih zamijenjena je nakon niza preinakova novom zgradom Policijske uprave 1940. godine.

Nakon potresa 1880. intenzivirala se graditeljska aktivnost,⁴⁰ a ulica se postupno stapa u centar grada. U razdoblju ranog historicizma na istočnoj su strani ulice izgrađene: jednokatna stambena zgrada Majer (Petrinjska 55, 1878./79.), dvokatna stambena zgrada Skusić (Petrinjska 35, 1880./81.) i prizemne stambene zgrade Škalin (Petrinjska 87, 1884./84.) i Harabal (Petrinjska 85, 1884./85.). Dograđena je zgrada Petrinjska 53 (dvorišno krilo s kuglanom, 1877./77.). Dvokatnica Skusić, kao i dogradnja zgrade Harabal (J. Harabal, 1886./87.), slijedi propisane obveze iz 1875. da zgrade moraju biti dvokatne „u onih ulicah gdje to tehnički i estetski obziri iziskuju“.⁴¹ Pojave stambenih prostorija u potkrovlju zgrada Petrinjska 53 i Harabal slijede odredbu iz 1876. godine.⁴² Iako jednokatnice, moguće je da su i dvije trgovačko-stambene zgrade Matečić (Petrinjska 25) i Balasko (Petrinjska 27) – sa stanovima u potkrovlju, blago razrađenih okvira prozorskih otvora, edikula, vijenaca i teksture plohe – također iz ranohistoricističkog razdoblja.

U razdoblju visokog historicizma Petrinjska ulica prati zagrebačku sveopću intenzivnu urbanizaciju.⁴³ Ulica pripada u središnji dio *I. razdjela* gradskog područja prema *Regulacijskom planu*⁴⁴ iz 1888. pa intenzivna izgradnja zapadne strane ulice pretežito dvokatnicama prati propisanu maksimalnu (P+3) i minimalnu (P+1) visinu. Također, u oblikovanju ulice dolazi do raslojavanja graditeljstva na poduzetničko graditeljstvo i akademsku arhitekturu. U tvrtki Pilar&Mally&Bauda, koja se po organizaciji gradnje i kvaliteti građevinskih radova izjednačila s velikim

²⁸ LASLO, 1998: 24

²⁹ DOBRONIĆ, 1992: 239

³⁰ Značajna je adaptacija E. Schöna (1903.-04.) za urede Gradske uprave *daca*, a potom *Gradskog redarstva*. [LASLO, 1998: 23]

³¹ KNEZEVIĆ, 1996: 51

³² GRKOVIC, 2006: 20

³³ KNEZEVIĆ, LASLO, 1991: 32

³⁴ JURIC, 1991: 32

³⁵ KAHLE, 2004.b: 203-216

³⁶ Danas se na mjestu zgrade Baričević nalazi poslovna zgrada *Raiffeisen banke* iz 1996. god.

³⁷ Leonard Pfeiffenberger pripada skupini najranijih poznatih graditelja koji djeluju sredinom 19. st. [DOBRONIĆ, 1983: 39, 46]

³⁸ Glavne prostorije okrenute su prema ulici, a servisne, kao i stubište, prema dvorištu. [JURIC, 1991: 26-28]

³⁹ LASLO, 1998: 24. Uklonjena je 1941. trgovačko-stambenom zgradom Petrinjska 51.

⁴⁰ Izgrađeno je oko 400 novih zgrada. [LASLO, 1999.a: 136]

TABL. II. TREĆI URBANI SLOJ: PETRINJSKA ULICA U RAZDOBLJU 1850.-1899.

TABLE II PETRINJSKA STREET, THIRD LAYER OF URBAN DESIGN, 1850-99

Petrinjska ulica	Autor	Gd	Ud	Namjena
2	–	1881.	–	Trgovacko-stambena zgrada
3	G. Carnelutti	1896.	1896.	Dvorišna zgrada pučke kuhinje
6 Amruševa 3	Hönigsberg & Deutsch	1896.	1896.	Trgovacko-stambena zgrada
8 Amruševa 2	Hönigsberg & Deutsch	1896.	1899.	Zgrada kotarskog suda
26a	Hönigsberg & Deutsch	1897.	1897.	Trgovacko-stambena zgrada
32 Maticina	–	1863.*	–	Glazbena vojarna
34	Šafranek & Wiesner	1893.	1893.	Trgovacko-stambena zgrada
35	–	1880.	1881.	Najamna stambena zgrada
36 Hatzova 3	Hönigsberg & Deutsch	1895.	1895.	Najamna stambena zgrada
40	H. Reissner	1895.	–	Dogradnja
44	–	1892.*	–	Trgovacko-stambena zgrada
– Šenoina 3	Pilar & Mally & Bauda	1893.	1896.	Najamna stambena zgrada
46	Pilar & Mally & Bauda	1896.	–	Projekt stambene zgrade
46 Šenoina 6	G. Carnelutti	1896.	1896.	Poslovno-stambena zgrada
49 Mrazovičeva 2	L. Pfeiffenberger	–	1857.*	Trgovacko-stambena zgrada
53	–	1877.	1877.	Dogradnja dvorišnog krila
– Branimirova 3	Ehrlich & Eisner	1897.	1897.	Dvorišna stambena zgrada
55	–	1878.	1879.	Najamna stambena zgrada
57	L. Pfeiffenberger	–	1858.*	Dogradnja
59	L. Pfeiffenberger	–	–	Trgovacko-stambena zgrada
73-75	A. Ehrlich	1895.	1895.	Trgovacko-stambena zgrada
79 Šenoina	V. Heinzl	1899.	1899.	Trgovacko-stambena zgrada
85	–	1884.	1885.	Najamna stambena zgrada
–	J. Harabal	1886.	1887.	Dogradnja
87	–	1884.	1884.	Najamna stambena zgrada

srednjoeuropskim poduzecima,⁴⁵ izradeni su projekti za dvokatnu najamnu trgovacko-stambenu zgradu Paulić (Petrinjska / Šenoina 3, 1893./96.) i neizvedenu dvokatnu najamnu stambenu zgradu Jugoslavenske akademije (Petrinjska 46, 1896.).⁴⁶ Zgrada Paulić standardno je rutinsko visokohistoricističko ostvarenje, uglovnica s glavnim prostorijama uz pročelje Šenoine ulice, servisnim prostorijama sa svjetlikom orijentiranim na unutrašnjost bloka i trodijelnom podjelom pročelja. Vrijednost projekta stambene zgrade za Akademiju sastoji se u arhitektonskoj kompozici-

ciji velikoga stambenog bloka s tri ulična pročelja i velikim privatnim unutrašnjim dvorištem – glavnim svjetlikom.⁴⁷ Brojnošću i kvalitetom radova u Petrinjskoj ulici odskace tvrtka Hönigsberg&Deutsch,⁴⁸ koja je izradila projekte za dvokatnu najamnu stambenu zgradu Würth (Petrinjska 36 / Hatzova 3, 1895./95.), dvokatnu trgovacko-stambenu zgradu Schweinburg – De Strizić (Petrinjska 6 / Amruševa 3, 1896./96.; Sl. 7.), dvokatnu trgovacko-stambenu zgradu Herzer (Petrinjska 26a, 1897./97.) te zgradu *Kotarskog suda* (Petrinjska 8 / Amruševa 2, 1896./99.). Zgrada suda je jednokatna u Petrinjskoj ulici, a dvokatna sa središnjim rizalitom u Amruševoj ulici. Najamne stambene zgrade riješene su sa po tri, odnosno dva stana (zgrada Würth) na katu i središnjim stubištima, gdje su reprezentativne prostorije uz glavno ulično pročelje, a servisne usmjerene na dvorišno pročelje i svjetlike. Visoki historicizam ovim projektima donosi Petrinjskoj ulici snažnu reprezentativnu urbanu arhitektoniku. Pročelja su standardno trodijelna s rustikom u prizemlju, a prozorski su otvori oblikovani pomoću bogato razrađenih edikula. Kod uglovnica ugao je naglašen – bilo rizalitom, tornjem ili erkerom.⁴⁹ Uz navedene tvrtke, iz razdoblja visokog historicizma postoji još nekoliko solidnih radova, prosječne kvalitete, tvrtki Šafranek⁵⁰&Wiesner (trgovacko-stambena zgrada Amruš, Petrinjska 34, 1893./93.), Ehrlich&Eisner (dvorišna zgrada pazikuće, Petrinjska / Branimirova 3, 1897./97.), trgovacko-stam-

41 KAHLE, 2004.b: 206

42 KAHLE, 2004.b: 205

43 LASLO, 1999.a: 139

44 KAHLE, 2004.b: 207

45 JURIC, 1991: 184-185

46 Na mjestu ovog projekta danas se nalazi dvokatna uglovnica graditelja G. Carneluttija iz 1896. god.

47 JURIC, 1994: 156, 159. Zamisljeno je ukupno dvanaest stanova po katu, sa šest dvokrakih stubista te standardnom organizacijom glavnih prostora uz ulično pročelje i sporednih sa svjetlicima uz dvorišno pročelje. Također je oblikovano standardno trodijelno pročelje.

48 JURIC, 1991: 182, 184. God. 1889. tvrtku su osnovali Lav Hönigsberg i Julije Deutsch. Obojica su obrazovanje stekli u Becu kod istaknutijih predstavnika bečkog historicizma i pridonijeli vrhunskoj vrijednosti stambene arhitekture visokog historicizma u Zagrebu.

49 Laslo je primijetio kako se historicistička gradnja s osnovnim konceptom unutrašnjosti i oblikovanjem pročelja usredotočuje na poprecne ulice. [LASLO, 1998: 24]

50 Šafranek pripada prvoj akademskoj generaciji arhitekata u Zagrebu. [JURIC, 1994: 156]

SL. 5. TREĆI URBANI SLOJ: PETRINJSKA ULICA 1850.-1899. FIG. 5 PETRINJSKA STREET, THIRD LAYER OF URBAN DESIGN, 1850-99

SL. 6. ČETVRTI URBANI SLOJ: PETRINJSKA ULICA 1900.-1918.
FIG. 6 PETRINJSKA STREET, FOURTH LAYER OF URBAN DESIGN, 1900-18

TABL. III. ČETVRTI URBANI SLOJ: PETRINJSKA ULICA U RAZDOBLJU 1900.-1918.

TABLE III PETRINJSKA STREET, FOURTH LAYER OF URBAN DESIGN, 1900-18

Petrinjska ulica	Autor	Gd	Ud	Namjena
1 Jurišićeva 4	Benedik & Baranyai	1912.	1914.	Trgovačko-poslovno-stambena zgrada
2	–	1906.	1908.	Dogradnja
3	E. Schön	1913.	1914.	Trgovačko-stambena zgrada
5 Amruševa 5	D. Sunko	1913.	1914.	Trgovačko-stambena zgrada
6 Amruševa 3	R. Lubynski	1908.	–	Adaptacija (kino Edison)
8 Amruševa 2	Hönigsberg & Deutsch	1904.	–	Dogradnja
14 Dordićeva 3a	J. Holjac	1904.	1904.	Trgovačko-stambena zgrada
18 Dordićeva	E. Schön	1903.	1904.*	Dogradnja i adaptacija
22 Boskovičeva 3	Benedik & Baranyai	1905.	1907.	Trgovačko-stambena zgrada
26 Boskovičeva	J. Holjac	1905.	1906.	Trgovačko-stambena zgrada
30 Maticina 3	Hönigsberg & Deutsch	1900.	1900.	Poslovno-stambena zgrada
32a	R. Lubynski	1911.	1911.	Trgovačko-stambena zgrada
38 Hatzova 6	V. Urbany	1905.	1906.	Trgovačko-stambena zgrada
38a	Kafka & Rudovits	1903.	1904.	Najamna stambena zgrada
48	G. Carnelutti	1903.	1904.	Najamna stambena zgrada
50-52	R. Lubynski	1909.	1910.	Najamna stambena zgrada
61 Hatzova 5	–	1905.	1906.	Trgovačko-stambena zgrada
69	F. Šega	1914.	1915.	Trgovačko-stambena zgrada
– Senoina 8	G. Carnelutti	1909.	1910.	Najamna stambena zgrada
81	–	1910.	1910.	Najamna stambena zgrada
85	–	1913.	–	Nadogradnja

bena zgrada Ehrlich&Eisner (Petrinjska 73-75, A. Ehrlich,⁵¹ 1895./95.), te Gjure Carnelutija⁵² (Petrinjska 46 / Senoina 6, 1896./96.; Pucka kuhinja Društva čovječnosti, Petrinjska 3, 1896./96.) i Vjekoslava Heinzela⁵³ (trgovačko-stambena zgrada Heinzel, Petrinjska 79 / Senoina, 1899./99.). Projekti zgrada izradeni su većim dijelom po tadašnjim propisima.⁵⁴

• **Četvrti urbani sloj** čine zgrade građene u razdoblju od početka 20. stoljeća do početka Prvoga svjetskog rata (Sl. 6.). Neusvajanjem nove generalne regulatore osnove grada omogućene su kompromisne prometne, tehničke i estetske modifikacije pa je to dovelo do narušavanja higijensko-zdravstvene i estetske kvalitete grada.⁵⁵ U Petrinjskoj se ulici nastavlja izgradnja, veće katnosti od dotadašnje, 'upotpunjavanjem' definiranih gradskih blokova i potpuno novim oblikovanjem istočnog bloka na sjevernom početku ulice. U većini je projekata prisutan *vertikalni zoning*.⁵⁶

U početku paralelno koegzistiraju arhitektonski izričaji kasnog historicizma i (rane) secesije. Kontinuitetom ostvarenja visokoga arhitektonskog standarda ističe se tvrtka Hönigsberg&Deutsch (poslovno-stambena zgrada Halper-Sigetski, Petrinjska 30 / Maticina 3, 1900./00.; dogradnja i pregradnja zgrade Suda, Petrinjska 8 / Amruševa 2, 1904./–). Prosječnom kvalitetom standardnih zdanja prisutni su Vlatko Urbany s trgovačko-stambenom uglovnicom Lončarić (Petrinjska 38 / Hatzova 6, 1905./06.) i Kafka&Rudovits s najamno-stambenom zgradom Marković (Petrinjska 38a, V. Kafka, 1903./04.), gdje je oblikovanje pročelja reducirano na parove uskih pravokutnih otvora. I Gjur Carnelutti

nastavlja graditi trokatnu najamnu stambenu zgradu Mihelić (Petrinjska 48, 1903./04.) te dvokatnu najamnu stambenu zgradu Hollešek (Petrinjska / Senoina 8, 1909./10.). Dok prva akademska generacija gubi kreativnu vital-

⁵¹ Hugo Ehrlich nikad nije radio u očevoj tvrtki Ehrlich&Eisner, ali je s njima često surađivao. [DOMJAN, 1979: 22-23]

⁵² Gjur Carnelutti bio je zidar koji je, usvajajući aktualan arhitektonski jezik, predstavljao snazan most između cehovskih graditelja i arhitektonskih tvrtki. [RADOVIĆ MAHEČIĆ, 2009: 319-330]

⁵³ PREMERL, HAMERSAK, 2002: 501-502. Vjekoslav Heinzela pripada prvoj generaciji akademski obrazovanih arhitekata, a kao gradonačelnik (1920.-1928.) pridonijet će planskom razvoju Zagreba.

⁵⁴ Povrsine dvorišta iznose barem 20% velicine parcele, krovista su dvostresna, veza je sastavni dio zgrade, a pod prizemlja nalazi se najmanje 0,5 m iznad pločnika. Svaki stan s tri ili više soba ima zahod, te zadovoljavaju površinu svjetlika i otvora. [KAHLE, 2004.b: 204-208]

⁵⁵ U regulaciji novih ulica gradska je općina nametnula svoj interes pa je stoga morala vlasnicima dopustiti gradnju unutar blokovskih dvorišta, a to je uzrokovalo gradnju nekvalitetnih najamnih stambenih zgrada [JURIĆ, 1991: 348-349]. Propisana je uporaba armiranog betona kao konstruktivnog gradiva, a projektiranje je postalo samostalno zanimanje ovlaštenih arhitekata ili civilnih inženjera [KAHLE, 2004.b: 213].

⁵⁶ *Vertikalni zoning* očituje se od početka 20. stoljeća kao model u kojem su aktivni prizemlje i mezanin zgrade, s javnim sadržajima, te stanovi u gornjim etažama. [LASLO, 1983: 25]

⁵⁷ JURIĆ, 1991: 261-263, 309

⁵⁸ Vjekoslav Bastl nakon studija kod Otta Wagnera u Beču, u razdoblju 1901.-1906., radi u tvrtki Hönigsberg&Deutsch, gdje mu je omogućeno da realizira svoja moderna, secesijska shvaćanja, određujući tako početak secesije u Zagrebu. [JURIĆ, 1995: 52-56]

⁵⁹ LASLO, 1995.a: 22-25. Urbany je ovlašten civilni mjerik koji surađuje s Bastlom i tvrtkom Hönigsberg&Deutsch. Poslije Laslo dodatno razrađuje pitanje autorstva. Zgradu pripisuje Janku Holjcu, a izvedbu Vlatku Ur-

nost i ostvaruje rutinsku proizvodnju, druga tek počinje promovirati ranosecesijsko shvaćanje.⁵⁷ Autorstvo secesijske uglovnice Mihe- lić (Petrijnska 61 / Hatzova 5, 1905./06.) upit- no je (Sl. 8.). Jurić je pripisuje Vjekoslavu Bastlu,⁵⁸ dok Laslo smatra da je stvarni autor Vlatko Urbany.⁵⁹ Radi se o dvokatnoj trgo- vačko-stambenoj uglovnici s relativno nekva- litetnim stambenim prostorima, velike izgra- denosti parcele radi postizanja veće najamn- ne. Površina pročelja ukrašena je finom mekocrtnom stiliziranom geometrijskom fi- guracijom biološkog karaktera; kolorit pročelja, finoca kovane ograde polukružnog balkona i krovni vijenac sa skulpturama do- minantni su. Zgrada Stern (Petrijnska 22 / Boškoviće-va 3, Benedik&Baranyai,⁶⁰ 1905./07.) također unosi probaj suvremenih sece- sijskih shvaćanja u oblikovanje ulice. Bara- nyaiev projektantski senzibilitet i vrhunska likovna kultura čita se na pročelju zgrade, gdje je proizvoljna figuracija istančano rafini- rana i elegantna. Ranosecesijske elemente pročelja imamo na zdanjima arhitekta Janka Holjca – trgovačko-stambenoj uglovnici Ant- olković (Petrijnska 14 / Đorđićeva 3a, 1904./04.), s najdulgotrajnijom kavanom-gostioni- com *Merkur* u prizemlju,⁶¹ i trgovačko-stam- benoj uglovnici Mosković (Petrijnska 26 / Boškoviće-va, 1905./06.).

U razdoblju potpune afirmacije druge aka- demske generacije Rudolf Lubynski⁶² izradio

banyju, uz naknadnu pomoć Victora Grossa. Smatra da je zgrada 'sramotni fuš', 'groteskna karikatura' Bastlove zgrade Kalina. [LASLO, 1998: 25]

60 Opus Aladara Baranyaia vrhunac je hrvatskoga sece- sijskog izraza. U početku radi u tvrtki Pilar&Mally&Bauda, a potom se 1905. udružio sa Slavkom Benedikom. Njegov arhitektonski izraz sadrži suvremene europske elemente i ukazuje na nepobitan utjecaj arhitektonskih zbivanja u Beču na zagrebačku arhitekturu. [JURIC, 1996: 105-113; LA- SLO, 1984.a: 64-73]

61 LASLO, 1998: 24

62 Rudolf Lubynski se tijekom školovanja i rada u Nje- mačkoj inspirirao secesijom. U Zagrebu on djeluje kao nje- zin istaknuti pobornik, ali bez odmak od klasicizirajućeg opredjeljenja u kompoziciji cjeline i geometričnog *art-déco* dijalekta. [DABAC, 1985: 160-166; LASLO, 1995.b: 63]

63 Nakon potresa 1880. intenzivna građevinska aktiv- nost dovela je do kvalitetne sustavne standardizacije na- jamnoga stambenog tipa. Pritom je Lubynski bio izuzetno produktivan, s najamnim stambenim zgradama tipa *dvo- prega*, tj. po dva stana na svakoj etaži, gdje uličnu frontu zaposjeda 4 do 5, izuzetno 6, stambenih prostorija. [LA- SLO, 1985: 179]

64 LASLO, 1998: 24

65 Edo Schön je jedan od malobrojnih hrvatskih arhite- kata koji su ostvarili kvalitetna djela tijekom obaju stilskih razdoblja – i historicizma i moderne. [PREMERL, 1990: 22]

66 Arhitekt Dionis Sunko studirao je na istoj Visokoj teh- ničkoj školi u Karlsruheu kao i R. Lubynski, s kojim će po- slije uspješno surađivati. [BAGARIĆ, 2002: 161]

67 LASLO, 1998: 24

68 JURIC, 1991: 301

69 LASLO, 1998: 25

70 LASLO, 1998: 24

71 Laslo u katalogu realizacija međuratnog razdoblja na- vodi zgrade Izraelske općine, Silberstein-Frisch-Guttman, Petrijnska 47, i Policijsku upravu. [LASLO, 1987: 97-112]

je projekte za dvije secesijske najamne stam- bene zgrade Eisner (Petrijnska 50, 52, 1909./10.) i najamnu stambenu zgradu Hrvatske banke za promet s nekretninama (Petrijnska 32a, 1911./11.). Lubynski, koji je standardizi- rao⁶³ norme donjogradskega stambenog pro- grama, izveo je u Petrijnskoj 32a projekt nea- dekvatnog tlocrta i šablonskog pročelja.⁶⁴ U ovome razdoblju u cijelosti je oblikovana za- padna strana istočnog bloka na sjevernom početku ulice – zgradom *Srpske banke* (Pe- trinjnska 1 / Jurisiceva 4, Benedik&Baranyai, 1912./14.), trgovačko-stambenom zgradom *Društva čovječnosti* (Petrijnska 3, E. Schön,⁶⁵ 1913./14.) i trgovačko-stambenom zgradom Hagenauer (Petrijnska 5 / Amruševa 5, D. Sunko,⁶⁶ 1913./14.). Zgrada *Srpske banke* za- posjela je sjeveroistočni početak Petrijnske nakon što je dovršen probaj Jurisiceve (prije Puževe) ulice. Riječ je o reprezentativnoj pe- terokantnici, izvršnom primjerku postsece- sijske *art-déco* arhitektonike,⁶⁷ koje se glavna os kompozicije unutrašnjeg prostora nastavlja na dijagonalu Trga bana Josipa Jelačića (Sl. 9.). Zgrada ima vrlo složen prostorni pro- gram: trgovački prostor u prizemlju i ban- kovnu poslovnicu na prvom katu te stanove na ostalim etažama. Obrada pročelja dostiže taktilnu rafiniranost jer su, osim različite obrade žbuke, korištene kamene ploče s mje- denim nosačima.⁶⁸ Nova ulična zgrada *Dru- štva čovječnosti* ima glavne prostorije po- stavljene uz ulično pročelje, a niz manjih soba i servisnih prostora povezanih hodnikom po- stavljeno je duboko u dvorište. Pročelje zgra- de odiše klasiciziranim modernizmom. U ob- likovanju pročelja uglovnice Hagenauer bo- gatstvo elemenata proizlazi iz folklorističke podloge, a zaobljeni erkeri dodatno dinamizi- raju volumen.

Osim navedenih građevina, u četvrti urbani sloj pripada i najamna stambena zgrada Stanzl (Petrijnska 81, I. Straznický, 1910./10.), koje se oblikovanje referira na Baranyaiev opus u doba rada u tvrtki Pilar&Mally&Bau- da s početka stojeća.⁶⁹ Na trgovačko-stam- benoj zgradi Vlah-Bajok (Petrijnska 69, F. Šega, 1914./15.) može se također primijetiti pomodarska uporaba tada već poomakle secesijske ornamentike. Zgradi Schweinburg – De Strizic (Petrijnska 6 / Amruševa 3) pri- zemlje je prenamijenjeno u jedno od prvih za- grebačkih kina *Edison* (Lubynski, 1908./–).⁷⁰

• **Peti urbani sloj** čine izvedene i obnovljene zgrade u razdoblju između dva svjetska rata (1919.-1945.; Sl. 10.), kada se arhitektonski izraz kreće u okvirima funkcionalističkoga stilskog opredjeljenja.⁷¹ Dvadesetih godina pratimo jaku racionalizaciju prethodnih stilo- va u dogradnji trgovačko-poslovno-stambe- ne zgrade Mandić (Petrijnska 26 / Boškovi- ćeva, J. Jovanović, 1922./22.), trgovačko-po- slovno-stambenoj zgradi *Jadranskog osigu- ravajućeg društva* (Petrijnska / Hatzova 8, L.

SL. 7. HÖNIGSBERG & DEUTSCH: TRGOVAČKO-POSLOVNO-STAMBENA ZGRADA SCHWEINBURG – DE STRIZIC, PETRINJSKA 6 / AMRUŠEVA 3, 1896./96.

FIG. 7 HÖNIGSBERG & DEUTSCH: SCHWEINBURG – DE STRIZIC COMMERCIAL AND RESIDENTIAL BUILDING – DE STRIZIC, 6 PETRINJSKA STREET / 3 AMRUŠEVA STREET, 1896-96

SL. 8. TRGOVAČKO-STAMBENA ZGRADA MIHELIC, PETRINJSKA 61 / HATZOVA 5, 1905./06.

FIG. 8 MIHELIC COMMERCIAL AND RESIDENTIAL BUILDING, 61 PETRINJSKA STREET / 5 HATZOVA STREET, 1905/06

SL. 9. BENEDIK & BARANYAI: POSLOVNO-STAMBENA ZGRADA SRPSKE BANKE, PETRINJSKA 1 / JURISICEVA 4, 1912./14.

FIG. 9 BENEDIK & BARANYAI: COMMERCIAL AND RESIDENTIAL BUILDING OF SERBIAN BANK, 1 PETRINJSKA STREET / 4 JURISICEVA STREET, 1912/14

SL. 10. PETI URBANI SLOJ: PETRINJSKA ULICA 1919.-1945.
FIG. 10 PETRINJSKA STREET, FIFTH LAYER OF URBAN DESIGN, 1919-45

TABL. IV. PETI URBANI SLOJ: PETRINJSKA ULICA U RAZDOBLJU 1919.-1945.

TABLE IV PETRINJSKA STREET, FIFTH LAYER OF URBAN DESIGN, 1919-45

Petrinjska ulica	Autor	Gd	Ud	Namjena
7 Amruševa	Freudenreich I Deutsch	1927.	1929.	Trgovacko-stambena zgrada
11	Kauzarić I Gombos	1932.	1933.	Trgovacko-stambena zgrada
13 Dordiceva 3b	F. Keller	1934.	1935.	Trgovacko-stambena zgrada
18 Dordiceva	–	1926.	1927.	Nadogradnja
22 Boskovičeva 3	Sunko I Jungman	1922.	1923.	Nadogradnja
26 Boskovičeva	J. Jovanovic	1922.	1922.	Nadogradnja
28-28a	M. Lorber	1931.	1932.	Trgovacko-stambena zgrada
29	M. Lorber	1930.	1931.	Trgovacko-stambena zgrada
31-33	S. Florschütz – L. Neuberger	1932.		Projekt trgovacko-stambene zgrade
33	L. Neuberger	1932.	1933.	Trgovacko-stambena zgrada
32 Maticina	Bahovac I Kavuric	1938.	1940.	Zgrada policijske uprave
38a	–	1920.	1921.	Nadogradnja
40	–	1922.	–	Nadogradnja
42a	Pollak I Bronstein	1929.	1930.	Trgovacko-stambena zgrada
43 Boskovičeva 6	M. Pollak	1931.	1932.	Trgovacko-stambena zgrada
45	Goldscheider I Mihok	1932.	1933.	Trgovacko-stambena zgrada
47 Mrazovičeva	M. Kovačević	1937.	1938.	Trgovacko-stambena zgrada
51	J. Kaučić	1941.	1942.	Trgovacko-stambena zgrada
– Branimirova 3	Pollak I Bronstein	1931.	1931.	Pregradnja (hotel <i>Central</i>)
55	–	1920.	1920.	Nadogradnja
59	Cernjak I Neumann	1925.	1926.	Dvorišna najamna stambena zgrada
61 Hatzova 5	J. Korka	1939.	1939.	Adaptacija
– Hatzova 8	L. Kalda	1922.	1923.	Trgovacko-poslovno-stambena zgrada
71	Freudenreich I Deutsch	1930.	1938.	Hotel <i>Astoria</i>
73-75	D. Gozovic	1923.	1923.	Nadogradnja
79 Šenoina	V. Faltus	–	1927.*	Adaptacija (hotel <i>Velebit</i>)
83	B. Petrović	1934.	1935.	Dvorišna najamna stambena zgrada
87	–	1923.	–	Dogradnja
89 Branimirova 5	–	1940.	–	Trgovacko-stambena zgrada

Kalda,⁷² 1922./23.) i trgovacko-stambenoj zgradi doricističke strogosti⁷³ *Izraelske općine* (Petrinjska 7 / Amruševa, Freudenreich i Deutsch,⁷⁴ 1927./29.). Manje reprezentativne novogradnje jesu dvorišna jednokatna najamna stambena zgrada Hirscher (Petrinjska 59, Cernjak i Neumann, 1925./26.) i trokatna trgovacko-stambena zgrada Vrbanić (Petrinjska 42a, Pollak i Bronstein, 1929./30.) s dvostrukim stubištem postavljenim između uličnog i dvorišnog dijela zgrade te privremeni paviljon brijačnice (Petrinjska 89 / Branimirova, R. Stiadni, 1926.).⁷⁵

Vrhunac internacionalnog funkcionalizma u Zagrebu dogodio se početkom tridesetih godina 20. stoljeća.⁷⁶ Nagli priljev gradskog stanovništva potaknuo je rješavanje stanogradnje za egzistencijalni minimum.⁷⁷ Izgradnja u Petrinjskoj ulici prati zakonsku regulativu o peterokatnim, odnosno četverokatnim zgradama,⁷⁸ zatvorenim načinom gradnje u bloku,⁷⁹ projektiranjem kojeg se pretežito bave ovlaštene arhitekture.⁸⁰ Tlocrtno korišteni su pravokutni tip i tip sa srednjim, često razvedenim dvorišnim krilom.⁸¹ Standardni stan zagrebačke najamne zgrade u razdoblju od 1928. do 1934. jest dvosobni stan s halom, koji dobiva izravnu rasvjetu i mogućnost prozračivanja te postupno postaje stambena

⁷² RADOVIĆ MAHEČIĆ, 2005: 730-732. Lav Kalda služio se reduktivističkim oblikovanjem u doba kada se hrvatska moderna kretala prema definiciji apstraktnoga formalnog jezika.

⁷³ LASLO, 1998: 25

⁷⁴ Aleksandar Freudenreich postat će, nakon dužeg djelovanja, tek 1930. ovlaštenu arhitektu i prihvatiti arhitektonski izraz moderne. [PREMERL, 1990: 73]

⁷⁵ Dvadesetih je godina nadograđen treći kat zgradi Marković (Petrinjska 38a, B. Gavez, 1920./21.), zgradi Stern (Petrinjska 22 / Boskovičeva 3, Sunko i Jungman, 1922./23.) i Gradanskoj vojarni (Petrinjska 18 / Dordiceva, 1926./27.). Pazilo se na usklađivanje nadogradnji s postojećim pročeljem – ponavljanjem ritma i oblika prozora. Drugi kat i mansarda nadograđeni su zgradi Janeček (Petrinjska 40, 1922./–). Potkrovlje je adaptirano u stambene prostorije u ranohistoričističkoj zgradi Majer (Petrinjska 55, 1920./20.) i visokohistoričističkoj zgradi Ehrlich i Eisner (Petrinjska 73-75, D. Gozovic, 1923.). Sredinom dvadesetih adaptirani su prvi i drugi kat uglovnice Heinzel (Petrinjska 79 / Senoina, V. Faltus, 1927.*) u hotel *Velebit*, na što je uvelike utjecala blizina kolodvora.

⁷⁶ LASLO, 1995.b: 58; ČORAK, 1987: 53

⁷⁷ LASLO, 1995.b: 63

⁷⁸ KAHLE, 2006.a: 123. U glavnim ulicama propisana je gradnja peterokatnica, a u sporednim ulicama peterokatnica u zatvorenom načinu gradnje.

⁷⁹ KAHLE, 2002: 156

⁸⁰ KAHLE, 2006.b: 223 Ovlaštenu graditelji ili majstori zidari više se nisu smjeli baviti projektiranjem kao samostalnim zanimanjem.

⁸¹ Tipologija: KAHLE, 2003: 35-36

⁸² KAHLE, 2002: 157

⁸³ KAHLE, 2003: 37. Skeletni nosivi sustav utječe na oblikovanje pročelja.

prostorija, a to je fundamentalan doprinos⁸² kvaliteti stanovanja. Razmak između prozora sada je manji pa se javljaju vrpčasti prozori, lođe i balkoni.⁸³

Početak tridesetih izgrađene su trgovačko-stambena zgrada Licht (Petrinjska 29, M. Lorber, 1930./31.) i trgovačko-stambena zgrada Pick-Fischer (Petrinjska 28, 28a, M. Lorber, 1931./32.) s mekim uglovnim zaobljenjima i jednostavnim vijencima na pročelju, gdje se čita blag prijelaz od kasnog ekspresionizma k arhitekturi *Nove objektivnosti*.⁸⁴ Standardne zagrebačke zgrade funkcionalističke arhitekture, svojom tlocrtnom dispozicijom i igrom čistih volumena, jesu: asimetrična, realizirana polovica trgovačko-stambene zgrade Weller (Petrinjska 33, L. Neuberger, 1932./33.), trgovačko-stambena uglovnica Gorjan (Petrinjska 43 / Boškovića 6, M. Pollak, 1931./32.) s ugaonim tornjem što evocira motiv oblikovanja pročelja prethodnih slojeva i susjedna trgovačko-stambena zgrada Šimunaci (Petrinjska 45, Goldscheider i Mihok, 1932./33.). Trgovačko-stambena zgrada Frisch-Silberstein-Guttman (Petrinjska 11, Kauzlaric i Gomboš,⁸⁵ 1932./33.; Sl. 11.), trgovačko-stambena uglovnica *Osiguravaju-*

ce zadruga Croatia (Petrinjska 13 / Đorđićeva 3b, F. Keller, 1934./35.) i trgovačko-stambena zgrada Stojasavljević (Petrinjska 47 / Mrazovića, M. Kovačević,⁸⁶ 1937./38.) primjeri su internacionalnoga modernizma. Istovremeno u Petrinjskoj djeluje tada najzastupljeniji zagrebački ovlasteni arhitekt Bogdan Petrović s najamnom stambenom dvorišnom zgradom Vajtjeh (Petrinjska 83, 1934./35.).⁸⁷ Uz trgovačko-stambene zgrade tridesetih godina izgrađen je i otmjeni hotel *Astoria* (Petrinjska 71, Freudenreich i Deutsch, 1930./38.), s uličnim i dvorišnim krilom. Vijencem iznad petoga kata pokušalo se hotel što više uklopiti u postojeći urbani kontekst, a ostali atributi pročelja i vidikovac na krovnoj terasi u skladu su s internacionalnim modernizmom.⁸⁸ Posljednje zgrade ovog sloja jesu zgrada Policijske uprave (Petrinjska 32 / Matičina 4, Bahovac i Kavurić, 1938./40.), stambena zgrada Hrvatske državne željeznice (Petrinjska 89 / Branimirova 5, 1940./-) te trgovačko-stambena zgrada Dobrović (Petrinjska 51, J. Kaučić, 1941./42.). Četverokatna uglovnica Policijske uprave jest zgrada skeletne konstrukcije sa zategnutom nadstrešnicom i ovješanim ventiliranim pročeljem s eternitnom oblogom⁸⁹ – kvalitetan primjer internacionalne moderne, dok četverokatne zgrade predstavljaju standardno rješenje ratnog razdoblja, kojim su ispoštovane *Tehničke smjernice i Higijenski propisi Građevinskog pravilnika* iz 1940. godine.⁹⁰ Do Drugoga svjetskog rata ulica poprma prepoznatljiv izgled, jasno ustrojstvo i definiranu krivulju kretanja.

• **Šesti urbani sloj** čine interpolacije, nadogradnje i adaptacije koje se ugrađuju u postojeće tkivo ulice, i to nakon 1945. godine (Sl. 13.). Uz intervencije na postojećim zgradama⁹¹ u ovom su razdoblju izgrađene solidne poratne funkcionalističke zgrade: peterokatna Upravna zgrada SUP-a (Petrinjska 20, S. Fabris, 1958./61.)⁹² i peterokatni hotel *Omladinski dom* (Petrinjska 77, biro Plan, 1960./-). Uz *Omladinski dom* hotelijerska je ponuda u Petrinjskoj ulici zaokružena gradnjom hotela *Central* na mjestu porušene zgrade (Petrinjska / Branimirova 3, biro Ugrenović, 1957.). Upravna zgrada tvrtke *Tempo* (Petrinjska / Boškovića 5, I. Senegačnik, 1964.*; Sl. 12.)⁹³ po svojoj urbanoj impostaciji oblikuje manji trg na raskrižju, a svojim konceptom i detaljima predstavlja kvalitetno zdanje i prepoznatljiv urbani akcent. Nakon dužeg razdoblja stagnacije u gradnji, 1980. Izgrađen je dječji vrtić (Petrinjska 31a, B. Duplancić) unutar bloka, u duhu *New York Five* novog modernizma,⁹⁴ oblikovanjem neraskidivo povezan s tradicijom zagrebačke moderne.⁹⁵ Početkom devedesetih godina građena je trgovačko-stambena zgrada Petrinjska 31 (B. Siladin, 1989.* / 95.*), koja pločama nadstrešnice spaja različite visine susjednih zgrada.⁹⁶ Godine 1994* rekonstruirano je pročelje hotela *Central* (Petrinjska /

SL. 11. KAUZLARIC I GOMBOŠ: TRGOVAČKO-STAMBENA ZGRADA SILBERSTEIN-FRISCH-GUTTMANN, PETRINJSKA 11, 1932./33.

FIG. 11 KAUZLARIC AND GOMBOŠ: SILBERSTEIN-FRISCH-GUTTMANN COMMERCIAL AND RESIDENTIAL BUILDING, 11 PETRINJSKA STREET, 1932/33

84 LASLO, 1999.b: 187

85 Mladen Kauzlaric i Stjepan Gomboš svojim su plodnim zajedničkim djelovanjem obilježili razvoj hrvatske moderne arhitekture. Autori su ovdje izgradili svoj radni prostor, dvorišni atelijer, kojeg detalji uvelike podsjećaju na Corbusierove projekte. [PREMERL, 1990: 58-59; LASLO, 1998: 25]

86 Milovan Kovačević uredio je ovdje svoj životni i radni prostor tako da je na krovnoj terasi uza stan izgradio vidikovac u obliku komandnog mosta.

87 KAHLE, 2003: 40. Izgradio je dvanaest zgrada.

88 Tridesetih godina izvedena je rekonstrukcija historicističke zgrade za hotel *Central* (Petrinjska / Branimirova 3, Pollak i Bronstein, 1931.). Adaptirano je prizemlje zgrade Amrus u ambulantu (Petrinjska 34, 1938.) i pregrađeno potkrovlje u atelijer uglovnice Mihelić (Petrinjska 61 / Hatzova 5, J. Korka, 1939.).

89 LASLO, 1998: 25; HANIČAR BULJAN, 2006: 286

90 KAHLE, 2006.b: 224-225. Vanjski zidovi imaju debljinu od 38 cm, nosivi zidovi statički su proračunati. Površine prostora i svjetla površina prozora iznad su najmanje propisanih potrebnih površina.

91 Nakon rata izrađeni su projekti rekonstrukcije kina *Central* dogradnjom dvorišne zgrade (Petrinjska 6, V. Auer, 1947./-) i pregradnje prizemnice u kuhinju Cestogradnje (Petrinjska 42, I. Stohandić, 1948.). Pedesetih i šezdesetih godina dograđene su: zgrada Kotarskoga suda (drugi kat istočnog krila, Petrinjska 8 / Amruševa, F. Bahovac, 1953./56.), zgrada Amrus (III. kat, Petrinjska 34, F. Keller, 1958./61.), zgrada Stojasavljević (krovni kat, Petrinjska 47 / Mrazovića, biro *Žerjavić*, 1959./61.), zgrada Vlah-Bajok (IV. i V. kat, Petrinjska 69, biro *Osnova*, 1960./-), zgrada Janeček, (II. kat i potkrovlje, Petrinjska 40, biro *Krapin*, 1965./-). Potkrovlja su adaptirana u zgradi Petrinjska 46 / Senoina 6 (biro *Iljić*, 1959./63.) i zgradi Mihelić (potkrovlje, Petrinjska 61 / Hatzova 5, biro *Žerjavić*, 1959./-), te je adaptiran hotel *Astoria* (Petrinjska 71, biro *Medvešćak*, 1963./-).

92 IVANČEVIĆ, 1983: 85

93 JURACIĆ, 1983: 80, 81; IVANČEVIĆ, 1983: 85; SEGVIC, 1986: 181

94 LASLO, 1998: 25

95 GALOVIĆ, 2003.

96 SILADIN, 1998: 28-29

SL. 12. GLUNČIĆ I SENEGAČNIK: POSLOVNA ZGRADA „TEMPO“, PETRINJSKA / BOŠKOVIĆEVA 5, 1964.

FIG. 12 GLUNČIĆ AND SENEGAČNIK: TEMPO COMMERCIAL BUILDING, PETRINJSKA STREET / 5 BOŠKOVIĆEVA STREET, 1964

SL. 13. ŠESTI URBANI SLOJ: PETRINJSKA ULICA NAKON 1945.
FIG. 13 PETRINJSKA STREET, SIXTH LAYER OF URBAN DESIGN,
AFTER 1945

TABL. V. ŠESTI URBANI SLOJ: PETRINJSKA ULICA NAKON 1945. GOD.

TABLE V PETRINJSKA STREET, SIXTH LAYER OF URBAN DESIGN, AFTER 1945

Petrinjska ulica	Autor	Gd	Ud	Namjena
8 Amruševa 2	F. Bahovac	1953.	1956.	Nadogradnja
9	M. Šosterić	1994.*	1995.*	Trgovačko-poslovno-stambena zgrada
20	S. Fabris	1958.	1961.	Poslovna zgrada
31	B. Siladin	1989.*	1995.*	Stambena zgrada
31a	B. Duplancić		1980.*	Dječji vrtić
34	F. Keller	1958.	1961.	Nadogradnja
- Boskovićeveva 5	Glunčić i Senegačnik		1964.*	Poslovna zgrada <i>Tempo</i>
40	Biro <i>Krapin</i>	1965.	-	Nadogradnja
42	Waldgoni i Uchytíl	1995.*		Projekt trgovačko-poslovno-stambene zgrade
46 Senoina 6	Biro <i>Ilijić</i>	1959.	1963.	Adaptacija
47 Mrazovićeveva	Biro <i>Žerjavić</i>	1959.	1961.	Dogradnja
- Branimirova 3	R. Lukas		1994.*	Hotel <i>Central</i> (pročelje)
53-59	Bartolić	1965.*		Projekt poslovno-stambene zgrade
59	Galijašević, Hanzek i Josić	1991.*	1996.*	Poslovna zgrada <i>Raiffeisenbank</i>
61 Hatzova 5	Biro <i>Žerjavić</i>	1959.	-	Adaptacija
69	Biro <i>Osnova</i>	1960.	-	Nadogradnja
71	Biro <i>Medvescak</i>	1963.	-	Adaptacija hotela <i>Astoria</i>
77	Biro <i>Plan</i>	1960.	-	Omladinski dom

Branimirova 3, R. Lukas) s ovješnom ventiliranom aluminijskom konstrukcijom, oblikovanjem uskladenom sa susjednim zgradama.⁹⁷ Iste godine započinje gradnja trgovačko-poslovno-stambene zgrade Petrinjska 9 (M. Šosterić, 1994.* / 95.*), polemiziranog projekta.⁹⁸ Autor opravdava istak zgrade u koridoru ulice stvaranjem naglaska na tornjeve katedrale i pojednostavnjenjem interpolacije.⁹⁹ Godine 1995. godine izrađen je projekt R. Waldgoni i A. Uchytíla za Petrinjsku 42 u kojem se prekida stvaranje dvodimenzionalne slike uličnog platna s trodimenzionalnim umetkom.¹⁰⁰ Posljednja izgrađena zgrada u ulici jest poslovna zgrada *Raiffeisenbank* (Petrinjska 59, T. Galijašević, Z. Hanzek, M. Josić, 1991.* / 96.*), gdje su autori raščlambu zgrade Mihelić implementirali u oblikovanje pročelja uvlačeći posljednje dvije etaže prema unutrašnjosti zgrade.¹⁰¹ Do danas ostale su dvije neizgrađene parcele u Petrinjskoj 42 i Petrinjskoj 53.

VRJEDNOVANJE SLOJEVITOSTI PETRINJSKE U URBANOM KONTEKSTU ZAGREBA

EVALUATION OF THE LAYERS OF PETRINJSKA STREET WITHIN ZAGREB'S URBAN CONTEXT

U kontekstu užega središta grada Petrinjska ulica, za razliku od Gajeve ulice, bliža je *Zelenoj potkovi* pa zapadnu stranu ulice oblikuju većinom zgrade javne namjene. Zapadni blokovi ulice imaju i drukčiju dimenziju od većine ostalih zagrebačkih blokova, oni su puno 'uži'. Posebnu vrijednost ulici donosi njezin ljevčasti sjeverni dio koji je danas isključivo pješačkog karaktera te čini cjelinu s glavnim zagrebačkim trgom – Trgom bana Josipa Jelačića.

Za povijesni urbanistički razvoj Petrinjske ulice izdvojeno je istraživanjem šest osnovnih urbanih slojeva kroz koje je vidljiv razvojni kontinuitet, karakteriziran velikom sposobnošću transformacije, reinterpetacije i dorade importiranih modela i utjecaja, te velika sklonost racionalizaciji. Trgovačko-stambene zgrade prve polovice i sredine 19. stoljeća sa stilskim odjecima klasicizma prikazuju izgled grada prije *Prve generalne regulatorne osnove Zagreba* iz 1865. godine i time su vrlo dragocjene. Njihova ambijentalna vrijednost, kao i vrijednost lokacije, iziskuje njihovu prenamjenu u zgrade javne namjene, ponajprije u korist grada. Nažalost, isplativost takvih investicija i nemogućnost funkcionalnih arhitektonskih rješenja vrlo će vjerojatno dovesti u pitanje njihov opstanak. Visoki historicizam s dvadesetak i međuratno razdoblje s tridesetak realiziranih projekata ostavili su u Petrinjskoj najvidljiviji trag. Brojnošću i kvalitetom radova odskaje tvrtka Höhnigsberg & Deutsch. Početak međuratnog razdoblja pokazao se prijelomnim za urbanistički razvoj i izgled ulice, otada su definirani i izvedeni današnji blokovi zgrada. Moderna arhitektura svojom jednostavnošću i jasnoćom u izrazu stvorila je protutežu historicističkoj tradicionalnoj i secesijskoj proizvoljnoj figuraciji pa je stvorena takva slika ulice koja nije obilježena pretjeranošću, već je postignuta čitkost javnoga na zapadnoj i stambenoga na istočnoj strani. Interpolacije šestoga urbanog

97 LUKAS, 1998: 34

98 JURAČIĆ, 1983: 81; IVANČEVIĆ, 1983: 84-85; KNEŽEVIĆ, 2003: 290-292

99 ŠOSTERIĆ, 1998: 26-27

100 WALDGONI, UCHYTIL, 1995: 115-117

101 JOSIĆ, 1998: 30-32

sloja stvaraju nove urbane točke u slici ulice, ali bitno ne mijenjaju njezin izgled.

Analizom i valorizacijom novogradnje svakoga sljedećeg sloja, tadašnjeg vrjednovanja zatečenog prostora u ulici, dosli smo do zaključka da se proces nastajanja trećeg (visokohistoricističkog), četvrtog i petog urbanog sloja ne može više uvrstiti u procese *interpolacije*, već u proces *totalne izmjene* jer „to više nije unosenje novih vrijednosti u spoznate vrijednosti, nego zamjena staroga novim, pri čemu to novo nije nimalo određeno onim što je u tom prostoru bilo”.¹⁰² U šestom sloju prisutne su interpolacije *metodom kontrasta* (*Tempo*, SUP, *Omladinski dom*), *metodom naglašavanja* (Petrinjska 9) i *metodom prilagodavanja* (npr. Petrinjska 31). Nadogradnjama se od početka stoljeca nastojala što manje naglasiti nova arhitektura, koja je svojim gabaritom vješto izbalansirana, a oblikovanjem nužno racionalna, neutralna i vizualno povezana s postojećim. Takav pristup valja slijediti, tj. potrebne nadogradnje moguće je realizirati upravo *metodom prilagodavanja*.

Nekoliko neizgrađenih parcela u tkivu Petrinjske ulice jasno su uočljive pa prekidaju kontinuitet i visinu izgradnje te omogućuju vizure prema neuglednoj unutrašnjosti blokova. Stručna je javnost u više navrata arhitektonskim natjecanjima pokušala dati ispravan odgovor kako ‘dovršiti’ te blokove. Najinteresantiji odgovor ponudili su Waldgoni i Uchytíl projektom zgrade Petrinjska 42,¹⁰³ u kojem su vrlo dovtljivo iskoristili postojeću ‘odsutnost’ izgrađenog prostora u bloku, oblikujući zgradu poput sagledivoga trodimenzionalnog umetka koji potencira samu strukturu bloka – razotkrivajući njegovu dualnost tektonsko-stereotektonsko. Naglaskom na specifičnost lokacije dokazali su da se nužno ne radi o nedovršenosti bloka, inferiornosti tog segmenta i odsutnosti urbaniteta, nego o potencijalnome mjestu u kojem je pomnom analizom i kreativnim impulsom moguće stvoriti novu urbanu vrijednost. No, Mikac upozorava da graditi danas na terenu Donjega grada ne znači bezlično i nerazumno kompletiranje postojeće strukture, već otvaranje novoga, višeg stupnja urbanizacije.¹⁰⁴ Navodi da je Donji grad tek ispunio uvjete primarne i djelomično sekundarne urbanizacije koja se očituje u tehničkom popunjavanju osnovne

urbane matrice građevnom masom. Da bi se nastavio prekinuti proces urbanizacije, on predlaže sustav kritičnih točaka – mjesta koja, s jedne strane, u sebi nose potencijal prvotnih vizija, a s druge strane kompleksan potencijal novih urbanih odnosa, pritom ubraja i unutrašnjosti gradskih blokova.¹⁰⁵ Takav bi sustav bio dostatno transparentan i omogućio bi koegzistenciju različitih urbanističkih slojeva koji su na stanovit način uključeni u ponašanje ljudi i opću povijest grada; stvorio bi informacijsku gustoću i definirao arhitektonsko ponašanje u gradu te generirao mentalnu sliku strukture Donjega grada.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Petrinjska ulica bila je prisutna od početka nastajanja zagrebačkoga Donjega grada. Bližina *Zelene potkove* utjecala je na oblikovanje zapadne strane ulice većinom zgradama javne namjene. Zapadni su blokovi ulice znatno ‘uži’ od većine ostalih zagrebačkih blokova. Posebnu vrijednost ulici donosi njezin ljevčasti sjeverni dio koji stvara cjelinu s glavnim zagrebačkim trgom, Trgom bana Josipa Jelačića.

U ulici je danas prisutno šest glavnih urbanih slojeva. Kao prvi urbani sloj određeno je razdoblje druge polovice 18. stoljeca, kada možemo na temelju povijesnih karata očitati prvu izgradnju. Drugi sloj čini izgradnja prve polovice 19. stoljeca (1800.-1849.), kada je izgrađena *Gradska vojarna* na tada gotovo praznoj zapadnoj strani ulice. Treći sloj, izgradnja druge polovice 19. stoljeca (1850.-1899.), obilježen je brojnom kvalitetnom historicističkom izgradnjom i graditeljskim partnerstvima. Četvrti urbani sloj, s početka 20. stoljeca (1900.-1918.), obilježen je postupnom izgradnjom istočnoga dijela ulice. Njegova secesijska dekorativnost i protomoderni primjeri skladno će biti nadopunjeni plošnošću modernog izraza međuratnog razdoblja, petoga urbanog sloja (1919.-1945.). Zadnji, šesti sloj (1946.-1996.) manjim brojem pretežito interpolacija unosi u ulicu duh suvremenoga oblikovanja, ne narušavajući cjelokupan doživljaj ulice koji je nastao oblikovanjem prethodnih slojeva.

Bitna obilježja Petrinjske ulice jesu: početna zavojita krivulja kretanja (1), urbana slojevitost (2), raznovrsnost namjena od trgovačko-stambenih zgrada do javnih reprezentativnih zgrada (3), brojnost uglednih autora koji su projektirali i gradili unutar Petrinjske ulice u svakomu stilskom razdoblju (4) te prisutnost zgrada koje svojim stilskim karakteristikama i kvalitetom nadilaze standard pojedinoga stilskog razdoblja i pridonose definiciji povijesnih oblika hrvatske arhitekture (5).

¹⁰² MAROEVIC, 1986: 223. Upravo je Maroević upozorio na slučaj Petrinjske ulice, gdje je na mjestu arhitekture koja nema posebnih kvaliteta, ali je dio gradskog identiteta, nastala nova ulica s novim gabaritima i novim zgradama što polako uklanja sve staro ako je niže, manje, skromnije ili neuglednije.

¹⁰³ WALDGOINI, UCHYTIL, 1995: 115-117

¹⁰⁴ MIKAC, 1983: 54-59

¹⁰⁵ Unutrašnjost bloka s vrticem arhitekta Duplancica primjer je moguće revitalizacije gradskog bloka.

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. BAGARIĆ, M. (2002.), *Arhitekt Dionis Sunko i sarajevska Napretkova 'palaca'*, „Radovi Instituta za povijest umjetnosti”, 26: 160-170, Zagreb
2. BUNTAK, F. (1996.), *Povijest Zagreba*, NZMH, Zagreb
3. ČORAK, Ž. (1987.), *Grupa 'Zemlja' i hrvatska arhitektura između dva rata*, „Arhitektura”, 40 (200-203): 53-57, Zagreb
4. DABAC, M. (1985.), *Rudolf Lubynski i njegovo doba*, „Arhitektura”, 37-38 (189-195): 160-166, Zagreb
5. DOBRONIĆ, LJ. (1983.), *Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova – sabrani clanci i rasprave*, Društvo povjesničara umjetnosti, 30, Zagreb
6. DOBRONIĆ, LJ. (1992.), *Slobodni i kraljevski grad Zagreb*, Skolska knjiga, Zagreb
7. DOMLIJAN, Ž. (1979.), *Hugo Ehrlich*, Društvo povjesničara umjetnosti, Zagreb
8. GALOVIĆ, K. (2003.), *Kako je otišla hrvatska moderna*, „Vijenac”, 30 (253) Zagreb [http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac253.nsf/AllWebDocs/Suvremena3]
9. GRKOVIĆ, S. (2007.), *Fotografija u službi zaštite kulturne baštine*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb
10. HANIČAR BULJAN, I. (2006.), *Prilog za biografiju arhitekta Zvonimira Kavurica (1901.-1944.)*, „Radovi Instituta za povijest umjetnosti”, 30: 281-297, Zagreb
11. IVANČEVIĆ, R. (1983.), *Interpolacija: međuvrijednost među vrijednostima ili krivotvorina*, „Arhitektura”, 36 (184-185): 82-85, Zagreb
12. JOŠIĆ, M. (1998.), *Kontinuitet tradicije modernizma*, „Čovjek i prostor”, 45 (524-525 /1-2/): 30-32, Zagreb
13. JURACIĆ, D. (1983.), *O zagrebackim donjogradskim blokovima*, „Arhitektura”, 36 (184-185): 76-81, Zagreb
14. JURIĆ, Z. (1991.), *Arhitektura Zagreba u razdoblju od 1850. godine do 1914. godine*, disertacija, Arhitektonski fakultet, Zagreb
15. JURIĆ, Z. (1994.), *Arhitekt Martin Pilar – zagrebacki radovi 1889-1900.*, „Radovi Instituta za povijest umjetnosti”, 18: 153-168, Zagreb
16. JURIĆ, Z. (1995.), *Arhitekt Vjekoslav Bastl – radovi 1901.-1910.*, „Život umjetnosti”, 30 (56-57): 44-57, Zagreb
17. JURIĆ, Z. (1996.), *Josip Marković, Viktor Kovačić, Aldar Baranyai i Lav Kalda u poduzecu Pilar & Mally & Bauda 1900-1907.*, „Arhitektura”, 49 (212): 105-113, Zagreb
18. KAHLE, D. (2002.), *Zagrebacka ugrađena najamna kuća u razdoblju od 1928. do 1934. godine*, „Prostor”, 10 (2): 155-168, Zagreb
19. KAHLE, D. (2003.), *Zagrebacka ugrađena najamna kuća u razdoblju od 1935. do 1945. godine*, „Prostor”, 11 (1): 33-34, Zagreb
20. KAHLE, D. (2004.a), *Zagrebacka ugovornica u razdoblju od 1928. do 1944. godine*, „Prostor”, 12 (1): 77-86, Zagreb
21. KAHLE, D. (2004.b), *Gradevinski propisi grada Zagreba u razdoblju od 1850. do 1918. godine*, „Prostor”, 12 (2): 203-216, Zagreb
22. KAHLE, D. (2006.a), *Gradevinski propisi za grad Zagreb u razdoblju od 1919. do 1931. godine*, „Prostor”, 14 (1): 116-129, Zagreb
23. KAHLE, D. (2006.b), *Gradevinski propisi za grad Zagreb u razdoblju od 1932. do 1945. godine*, „Prostor”, 14 (2): 218-227, Zagreb
24. KNEŽEVIĆ, S. (1996.), *Zagrebacka Zelena potkova*, Skolska knjiga, Zagreb
25. KNEŽEVIĆ, S. (2000.), *Zelena potkova u Zagrebu*, u: *Historicizam u Hrvatskoj* (ur. MALEKOVIĆ, V.), Muzej za umjetnost i obrt, 100-115, Zagreb
26. KNEŽEVIĆ, S. (2003.), *Zagrebu u središtu*, Barbat, Zagreb
27. KNEŽEVIĆ, S.; LASLO, A., (1991.), *Klasicizam i biedermeier u Zagrebu*, „Čovjek i prostor”, 38 (454-455 /1-2/): 31-38, Zagreb
28. LASLO, A. (1983.), *Izgradnja javnih objekata u Zagrebu do 1940. godine*, „Čovjek i prostor”, 30 (360 /3/): 25-29, Zagreb
29. LASLO, A. (1984.a), *Aladar Baranyai i građanski ideal*, „Arhitektura”, 36-37 (186-188): 64-73, Zagreb
30. LASLO, A. (1984.b), *Internacionalni natjecaj za generalnu regulaturnu osnovu grada Zagreba 1930/31.*, „Čovjek i prostor”, 31 (370 /1/): 25-32, Zagreb
31. LASLO, A. (1985.), *Rudolf Lubynski, prilog definiciji stambenog tipa*, „Arhitektura”, 37-38 (189-195): 169-195, Zagreb
32. LASLO, A. (1987.), *Zagrebacka arhitektura 30-ih – vodič*, „Arhitektura”, 40 (200-203 /1-4/): 97-112, Zagreb
33. LASLO, A. (1995.a), *Ocijeni valjano, ali ne strančari: prilog nagadanjima o Vjekoslavu Bastlu*, „Čovjek i prostor”, 42 (488-489 /1-2/): 22-29, Zagreb
34. LASLO, A. (1995.b), *Arhitektura modernog građanskog Zagreba*, „Život umjetnosti”, 30 (56-57): 58-71, Zagreb
35. LASLO, A. (1998.), *Biljeske o Petrinjskoj ulici (fatte alla maniera dell'Emin.mo e Rev.mo Signor Gj. Sz.)*, „Čovjek i prostor”, 45 (524-525 /1-2/): 22-25, Zagreb
36. LASLO, A. (1999.a), *Zagreb 1880-1918: Modern Architectural Town Planning in Zagreb*, u: *Shaping the Great City: Modern Architecture in Central Europe 1890-1937* (ur. BLAU, E.; PLATZER, M.): 136-144, Munich-London-New York
37. LASLO, A. (1999.b), *Zagreb 1918-1937: Architecture of the Inter-War Zagreb*, u: *Shaping the Great City: Modern Architecture in Central Europe 1890-1937* (ur. BLAU, E.; PLATZER, M.): 189-195, Munich-London-New York
38. LUKAS, R. (1998.), *Ritmicko iscitavanje ploha*, „Čovjek i prostor”, 45 (524-525 /1-2/): 34, Zagreb
39. MAROVIĆ, I. (1986.), *Sadašnjost baštine*, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb
40. MIKAC, N. (1983.), *Objekt protiv teksture grada i vice versa: Skica za specifičnu teoriju urbanog na primjeru zagrebackog Donjeg grada*, „Arhitektura”, 36 (184-185): 54-59, Zagreb
41. PREMIERL, T. (1990.), *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata*, NZMH, Zagreb
42. PREMIERL, T.; HAMERSAK, F. (2002.), *Vjekoslav Heinzl*, u: *Hrvatski biografski leksikon*, V. (ur. MACAN, T.), LZ "Miroslav Krleža": 501-502, Zagreb
43. RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (2005.) *Lav Kalda*, u: *Hrvatski biografski leksikon*, VI. (ur. MACAN, T.), LZ "Miroslav Krleža": 730-732, Zagreb
44. RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (2009.), *Graditeljska obitelj Carnelutti (1879.-1947.)*, „Radovi Instituta za povijest umjetnosti”, 33: 319-330, Zagreb
45. ŠEGVIĆ, N. (1986.), *Stanje stvari, jedno videnje 1945-1985.*, „Arhitektura”, 39 (196-199): 118-290, Zagreb
46. SILAĐIN, B. (1998.), *Priča tužna*, „Čovjek i prostor”, 45 (524-525 /1-2/): 28-29, Zagreb
47. ŠOSTERIĆ, M. (1998.), *Artefakt u osi ulice*, „Čovjek i prostor”, 45 (524-525 /1-2/): 26-27, Zagreb
48. WALDGONI, R.; UCHYTIL, A. (1995.), *Projekt Petrinjska 42.*, „Život umjetnosti”, 30 (56-57): 114-117, Zagreb
49. *** (1994.), *Zagreb prije Zagreba*, Muzej grada Zagreba, Zagreb
50. *** (2000.), *Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima i u zemljišnim knjigama*, Gradski zavod za katastar i geodetske poslove, Zagreb

IZVORI

SOURCES

ARHIVSKI IZVOR

ARCHIVE SOURCE

1. Državni arhiv u Zagrebu [DAZG], Opatička ulica 29, Zagreb, Zbirka gradevinske dokumentacije GPZ-GO sign. MF 3, 26, 30, 155, 325, 326, 327, 440, 498

INTERNETSKI IZVOR

INTERNET SOURCE

1. <http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac253.nsf/AllWebDocs/Suvremena3> [3.10.2011.]

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

Sl. 1.	Ortofoto-snimka Zagreba (dorada T. Marić)
Sl. 2., 3.	*** 2000: 67, 89
Sl. 4.-6., 10., 13.	Nacrt: T. Marić
Sl. 7., 8., 12.	Foto: T. Marić [22.9.2010., 27.4.2008., 7.4.2008.]
Sl. 9.	Foto: N. Jakšić [20.2.2011.]
Sl. 11.	Foto: M. Benić [8.11.2010.]

SAŽETAK

SUMMARY

PETRINJSKA STREET IN ZAGREB

ARCHITECTURAL AND URBAN DESIGNS FROM THE SECOND HALF OF THE 18TH TO THE LATE 20TH CENTURY

First phases of Zagreb's urban development go back to the Middle Ages when the city was formed out of two parts with different administrative statuses: Upper Town and Kaptol. These two parts were connected to other settlements with roads stretching outside the city walls. With a gradual growth of the settlements outside the walls the roads turned into town streets, first with wooden houses, and later with stone or brick buildings. This was the manner in which some of the contemporary streets were formed such as Ilica, Frankopanska, Vlaška and Petrinjska Streets. Petrinjska Street ran southward across the Sava River to the town of Petrinja, which explains its name today. The history of modern Zagreb began in the mid-19th century when Gradec and Kaptol were united into the Free Royal Town of Zagreb. Soon after the Lower Town, spreading onto the land below the *hills*, developed into the city centre. The first building regulations stimulated the initial phase of the basic urbanisation process. Zagreb's Master Plans defined in the orthogonal system of streets an urban structure called the Green Horseshoe which organized the new urban layer into residential buildings with urban monuments. The First Master Plan of Zagreb created in 1865 envisaged Petrinjska and Savska Streets as borders of Zagreb's inner city (*Innerstadt*) and determined Petrinjska Street as the most densely built part of the inner city. The Second Master Plan from 1887 clearly defined streets transversal to Petrinjska Street. Public buildings were erected in the western section of Petrinjska during the creation of gardens and parks.

Seen in the urban context of the strictly central area of the city, Petrinjska Street, differs from the rest of the building blocks in the Lower Town and their linear disposition from north to south. The western blocks of the street are much "narrower" than the majority of Zagreb's street blocks. Especially valuable is its north part funnelling towards the main city square, Ban Jelčić Square, with

which it forms a pedestrian zone. The paper aims to present historical layers of urban design which contributed to the formation of Petrinjska Street and its urban features. This paper was preceded by archival, field and bibliographic research.

The historic development of what is today Petrinjska Street, a recognisable and integral part of the city centre, can be divided into six fundamental layers of urban design that belong to six periods: (1) second half of the 18th c.; (2) first half of the 19th c. (1800-1849); (3) second half of the 19th c. (stylistic features of classicism, early and mature historicism, 1850-1899); (4) before World War I (late historicism, Vienna Secession, "proto-modernism", 1900-1918); (5) interwar period, to the end of World War II (1919-1945); (6) second half of the 20th c. (1946-1996). These layers show continuous development characterized by great architectural transformations, reinterpretations and renovations of imported models and influences greatly leaning towards rationality. Commercial and residential buildings with classicist elements from the first half and the mid-19th century illustrate the way the city looked like before the implementation of First Master Plan of Zagreb in 1865. Their value in the context of urban layout requires their conversion into public buildings, which would primarily be beneficial to the city of Zagreb. Their future existence is unfortunately contingent upon the provision of functional architectural design and financial means for such a project. About twenty buildings with late historicist elements and about thirty buildings constructed in the interwar years have left the most discernible mark on Petrinjska Street. The beginning of the interwar period proved to be a breakpoint in the urban and architectural design of the street since it was during those years that the present blocks of buildings were defined and built. With its simplicity and clear expression modern architecture created counterbalance to the arbitrary figuration of the traditional historicism and Vienna Secession. It stripped the street's design of any ex-

cess and made its western, public part distinct from its eastern, residential part. It also achieved a harmonious integration with the simple single-storey buildings from the mid-19th century. Buildings belonging to the sixth layer created new urban spaces in the street but did not considerably change its general design.

An analysis of the documents showed that Petrinjska Street formed an integral part in Zagreb's urban growth. Important features of the street defined in the research are the following: (1) a particular curved shape of the street which has survived to the present day; (2) rich layers of urban design, that is, the simultaneous existence of buildings from the first half of the 19th century and those from the end of the 20th century; (3) a variety of purposes, from residential and commercial in the ground floors of the buildings to public purpose present since the beginning of the 19th century; (4) achievements of esteemed architects and civil engineers created at the turn of the 20th century and, in certain parts of the street in the later years of the 20th century which largely contribute to the quality of the buildings and general architectural design of the street. The third and fourth layers contain prominent works by the architectural companies Hönigsberg & Deutsch and Benedik & Baranyai, as well as by Edo Schön and Dionis Sunko. The fifth layer features buildings designed by the Freudenreich and Deutsch Company, Lav Kalda, the Kauzlaric and Gombos Comany, Milan Kovacevic, Franjo Bahovec and Zvonimir Kavuric. The sixth layer includes buildings by Ivo Senegačnik, Boris Duplancic, Milan Šostaric, Branko Siladin, Teufik Galijasevic, Zlatko Hanzek and Mladen Josic. The final (5) feature comprises the buildings whose stylistic characteristics and quality surpass the standards of individual periods and contribute to the definition of historic forms of Croatian architecture such as the Mihelic Building, Serbian Bank, Frisch-Silberstein-Guttmann Building, and the buildings of the Police Administration and the Tempo Company.

**TAMARA MARIĆ
NATAŠA JAKŠIĆ**

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

TAMARA MARIĆ, mag.ing.arch., diplomirala je 2011. godine na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Sudjeluje u radu na projektima Sekcije mladih DAZ-a.

Dr.sc. **NATAŠA JAKŠIĆ**, dipl.ing.arh., docentica je na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Diplomirala je 1998., magistrirala 2003., a doktorirala 2007. godine. Sudjeluje u nastavi Katedre za teoriju i povijest arhitekture.

TAMARA MARIĆ, MArch, graduated from the Faculty of Architecture, Zagreb University in 2011. She is an active member of the Youth Section of the Zagreb Association of Architects.

NATAŠA JAKŠIĆ, PhD, Dipl.Eng.Arch., is an assistant professor at the Faculty of Architecture in Zagreb. She earned an MA degree in 2003 and PhD degree in 2007. She is a member of the teaching staff at the Department of Theory and History of Architecture.

